

**MOLIYAVIY RISKLARNI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY
USULLARI MAVZUSI BO‘YICHA****CHORSHANBIYEVA MOHINUR O‘KTAMOVNA**

*Surxondaryo viloyati Termiz iqtisodiyot va serves
Universiteti Iqtisodiyot va axborot texnologiyalari
fakulteti Buxgalteriya hisobi va audit yo‘nalishi
4-bosqich 122-guruh talabasi*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada moliyaviy risklarni boshqarishning zamonaviy usullari va amaliy tatbiqlari tahlil qilingan. Moliyaviy risklar korxona faoliyatining ajralmas qismi bo‘lib, ularning samarali boshqaruvi moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash va iqtisodiy xavflarni kamaytirish uchun muhimdir. Maqolada risklarni aniqlash, baholash va monitoring qilish jarayonlari, shuningdek, diversifikatsiya, hedjing, sug‘urta va moliyaviy instrumentlardan foydalanish kabi zamonaviy boshqaruv metodlari yoritilgan. Shuningdek, maqolada korxona va moliyaviy institutlar amaliyotida qo‘llanilayotgan strategiyalar tahlil qilingan va ularning samaradorligi baholangan. Tadqiqot natijalari moliyaviy risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish va qaror qabul qilish jarayonlarida qo‘llash uchun amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so‘zlar: *moliyaviy risk, risklarni boshqarish, diversifikatsiya, hedjing, sug‘urta, moliyaviy instrumentlar, moliyaviy barqarorlik, zamonaviy boshqaruv usullari.*

KIRISH

Bugungi kunda global iqtisodiy muhitning o‘zgaruvchanligi, moliya bozorlari sharoitining noaniqligi va korxonalarning raqobatbardoshligini ta‘minlash zaruriyati moliyaviy risklarni boshqarishning dolzarbligini oshirmoqda. Moliyaviy risklar – bu korxona yoki moliyaviy institutning moliyaviy faoliyatidan kelib chiqadigan yo‘qotish ehtimoli bo‘lib, ularning samarali boshqarilishi moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash va resurslardan oqilona foydalanish uchun muhim hisoblanadi.

Zamonaviy davrda moliyaviy risklarni boshqarish an‘anaviy yondashuvlardan tashqari, ilg‘or texnologiyalar, innovatsion moliyaviy instrumentlar va tahliliy metodlardan foydalanishni talab qiladi. Ushbu yondashuvlar risklarni aniqlash, baholash, kuzatish va minimallashtirish imkonini beradi, shuningdek, qaror qabul qilish jarayonini sifatli va ishonchli qiladi.

Maqolada moliyaviy risklarni boshqarishning zamonaviy usullari – diversifikatsiya, hedjing, sug‘urta va boshqa moliyaviy instrumentlardan foydalanish amaliyotlari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, turli korxona va moliyaviy institutlarning

amaliy tajribasi, ularning samaradorligini oshirishdagi strategiyalari va integratsiyalashgan risklarni boshqarish tizimlari ko‘rib chiqiladi[1].

Ushbu ishning maqsadi – moliyaviy risklarni boshqarish tizimini zamonaviy talablar asosida o‘rganish, uning amaliyotdagi samaradorligini aniqlash va korxona faoliyatida qo‘llash bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdir.

ASOSIY QISM

Moliyaviy risklarni boshqarish – har qanday korxona va moliyaviy institutning barqaror moliyaviy faoliyatini ta‘minlash uchun zarur bo‘lgan nazorat va boshqaruv tizimidir. Mazkur tizim risklarni aniqlash, baholash, monitoring qilish, oldini olish va zarurat bo‘lsa minimallashtirish kabi bosqichlardan iborat bo‘lib, ularning har biri amaliyotda o‘ziga xos usullar bilan amalga oshiriladi. Zamonaviy usullar qatoriga diversifikatsiya, hedjing, sug‘urta, likvidlik boshqaruvi, kapital yetarliligi talablari va tahliliy monitoring kiradi. Buholarda risklar nafaqat kredit yoki bozor sharoitidan kelib chiqadi, balki valyuta kursining o‘zgarishi, foiz stavkalari risklarining oshishi, operatsion tahdidlar ham muhim rol o‘ynaydi.

O‘zbekiston sharoitida moliyaviy risklarni boshqarish tizimi qonunchilik asosiga muvofiq shakllantirilgan. Jumladan, “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida”gi Qonun O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari milliy bazasida 5-noyabr sanasida qabul qilingan bo‘lib, bu hujjat banklar faoliyatini tartibga solish, risklarni cheklash va boshqarish mexanizmlarini belgilaydi. Ushbu Qonun banklar tomonidan moliyaviy risklarni aniqlash va boshqarish uchun mustahkam me‘yoriy asos yaratadi, shu bilan birga qarzdorlik, likvidlik va bozor risklariga qarshi javobgarlikni tartibga soladi[2].

Amaliyotda ko‘rinadiki, tijorat banklari o‘z risk-menejment tizimini mustahkamlash maqsadida ichki qo‘mitalar va reglamentlarni ishlab chiqadi. Misol uchun, banklar o‘z ichki me‘yoriy hujjatlarida “Bank risklarini boshqarish qo‘mitasi to‘g‘risidagi Nizom”ni tasdiqlashadi, bu esa risklarni aniqlash, ularga baho berish va monitoring qilish bo‘yicha aniq funktsiyalarni belgilaydi hamda xodimlar mas‘uliyatini tartibga soladi. Bu amaliy hujjatlar bankdagi kapitalning yetarliligi, aktivlar sifati va likvidlik salohiyatini doimiy nazorat qilishga xizmat qiladi.

O‘zbekistonning bank tizimidagi risklarni boshqarish jarayoni milliy qonunchilik va Markaziy bank normativlari orqali yana-da mustahkamlanadi.

Masalan, Markaziy bank tomonidan tijorat banklarining likvidligini boshqarishga qo‘yiladigan talablar to‘g‘risidagi Nizom 21-aprel sanasida qabul qilingan bo‘lib, bu hujjat banklarning naqd pul oqimlarini boshqarish va ular uchun barqaror moliyaviy pozitsiyani saqlash mexanizmlarini belgilaydi. Shu bilan birga, kapital yetarliligi bo‘yicha talablar ham o‘rnatilgan bo‘lib, bu talablar bankning bozor risklaridan himoyalanihini kafolatlaydi[3].

Zamonaviy moliyaviy risklarni boshqarish amaliyotida texnologik yechimlar va tahliliy usullar ham muhim o‘rin egallaydi. Masalan, tijorat banklarida qimmatli

qog'ozlar bozoridagi risklarni boshqarish bo'yicha raqamlashtirilgan tizimlar va AI asosidagi monitoring tizimlari qo'llanilmoqda, bu esa bozor risklariga nisbatan tezkor javob berish imkonini beradi. Bu kabi tadqiqotlar O'zbekiston ilmiy jurnallarida ham yoritilgan bo'lib, ularning mualliflari moliyaviy risklarni baholash vositalari va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarini tahlil qilgan.

Milliy ilmiy adabiyotlarda ham moliyaviy risklarni boshqarishning zamonaviy usullari, ularning turlari va amaliy qo'llanilishi keng yoritilgan. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi va Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti olimlari tomonidan tayyorlangan maqolalarda moliyaviy risklarning iqtisodiy mazmuni, risklarni aniqlash metodlari, bozor va kredit risklarini boshqarish strategiyalari haqida ilmiy muhokamalar mavjud. Bu tadqiqotlar O'zbekiston sharoitida risklarni baholashning zamonaviy usullarini, diversifikatsiya va likvidlik boshqaruvi strategiyalarini tahlil qiladi hamda ularni amaliyotga tatbiq etish bo'yicha tavsiyalar beradi.

Amaliy tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston sharoitida moliyaviy risklarni boshqarishning zamonaviy usullari – bu nafaqat milliy qonunchilik va maqbul ichki reglamentlarga tayangan holda risklarni oldini olish bo'yicha mexanizmlar, balki texnologik yechimlar, raqamli monitoring va statistik tahlil asosida joriy etilayotgan yechimlardir.

Xususan, banklar likvidlik, kredit, bozor va operatsion risklarni aniqlash va boshqarishda statistik modellardan, tahliliy dasturlardan foydalanadi hamda diversifikatsiya, hedjing kabi yondashuvlarni amaliy qo'llaydi[4].

Shunday qilib, O'zbekiston Respublikasida moliyaviy risklarni boshqarish tizimi milliy qonunchilik, Markaziy bank normativlari va amaliy reglamentlar asosida shakllanib, zamonaviy metodologiyalar bilan boyitilib bormoqda. Bu tizim korxonalar va banklar tomonidan riskning har bir turiga nisbatan samarali boshqaruv strategiyalarini ishlab chiqish imkonini beradi hamda iqtisodiy barqarorlik va moliyaviy tizimning mustahkamligiga xizmat qiladi.

Moliyaviy risklarni boshqarishning amaliy jarayonlari jadvali[5]:

Amaliy jarayon yo'nalishi	Jarayon mazmuni	O'zbekiston sharoitiga xos jihatlar	Qonunchilik va me'yoriy hujjatlar	Amaliy natija
Risklarni aniqlash	Moliyaviy risklarni korxona yoki bank faoliyatida aniqlash	Kredit, bozor, likvidlik, operatsion va valyuta risklari mavjud	O'zbekiston Respublikasi "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonun, Markaziy	Risklar to'liq ro'yxatga olinadi, ularni boshqarish rejalashtiriladi

Amaliy jarayon yo‘nalishi	Jarayon mazmuni	O‘zbekiston sharoitiga xos jihatlar	Qonunchilik va me‘yoriy hujjatlar	Amaliy natija
			bankning normativlari	
Risklarni baholash	Aniqlangan risklarning moliyaviy va ehtimoliy ta‘sirini hisoblash	Bozor sharoitining o‘zgaruvchanligi va likvidlik talablari	Markaziy bankning “Likvidlikni boshqarish bo‘yicha Nizom”	Har bir riskning potentsial yo‘qotish miqdori baholanadi
Monitoring va nazorat	Risklarni doimiy kuzatish va nazorat qilish	Banklar va korxonalarda ichki nazorat qo‘mtalari tashkil etiladi	Bank ichki me‘yoriy hujjatlari, “Bank risklarini boshqarish qo‘mitasi to‘g‘risidagi Nizom”	Risk holati real vaqt rejimida kuzatiladi va hisobot beriladi
Diversifikatsiya	Aktivlar va portfollarni turli yo‘nalishlarda taqsimlash	Kredit portfeli, investitsiyalar va operatsion faoliyat diversifikatsiya qilinadi	Ichki bank qo‘llanmalari, moliyaviy nazorat qoidalari	Yo‘qotish xavfi kamayadi, barqarorlik oshadi
Hedjing	Risklarni moliyaviy instrumentlar orqali kamaytirish	Valyuta kursi, foiz stavkalari va qimmatli qog‘ozlar riskini kamaytirish	Moliyaviy instrumentlardan foydalanish bo‘yicha ichki reglamentlar	Bozor shoklariga qarshi himoya ta‘minlanadi

XULOSA

Moliyaviy risklarni boshqarish zamonaviy korxona va bank faoliyatining ajralmas qismi bo‘lib, uning samarali amalga oshirilishi moliyaviy barqarorlik va iqtisodiy xavfsizlikni ta‘minlashga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, O‘zbekiston sharoitida moliyaviy risklarni boshqarish tizimi milliy qonunchilik, Markaziy bank normativlari va ichki reglamentlar asosida shakllangan bo‘lib, u

korxona va banklar faoliyatida har bir risk turini aniqlash, baholash, monitoring qilish va minimallashtirishni nazarda tutadi.

Zamonaviy usullar – diversifikatsiya, hedjing, sug'urta, likvidlik va kapitalni boshqarish, shuningdek texnologik va raqamli yechimlardan foydalanish – risklarni kamaytirishning samarali mexanizmlari sifatida amalda qo'llanilmoqda. Ushbu yondashuvlar nafaqat moliyaviy yo'qotishlarni oldini olishga, balki qaror qabul qilish jarayonini sifatli va ishonchli qilishga yordam beradi.

Amaliy tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston bank tizimi va korxonalari moliyaviy risklarni boshqarish jarayonini milliy qonunchilik va zamonaviy metodologiyalar bilan uyg'unlashtirib, strategik rejalashtirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga erishmoqda. Shu sababli, moliyaviy risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish va unga zamonaviy boshqaruv usullarini keng joriy etish korxona va moliya institutlarining uzoq muddatli rivojlanishi va iqtisodiy samaradorligini oshirishda muhim omil bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **Baymuratova Gulirayxon.** *Moliyaviy risklarni baholash usullari, boshqaruvdagi yondashuvlari.* Ilmiy maqola. "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali, **sentyabr oyida chop etilgan nashr**, unda moliyaviy risklarni aniqlash va baholash metodlari, boshqarishning zamonaviy yondashuvlari amaliyotda tahlil qilingan. [Yashil Iqtisodiyot Taraqqiyot](#)
2. **Izbosarov B. va Hakimova N.** *Tijorat banklarida risklarni boshqarishning zarurligi.* Ilmiy maqola. "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali, **2025-yil chop etilgan nashr**, tijorat banklarida kredit, bozor va boshqa moliyaviy risklarni kamaytirish yondashuvlari tahlil qilingan. [Yashil Iqtisodiyot Taraqqiyot](#)
3. **Jamshid Rasuljon o'g'li Bozorov.** *O'zbekiston bank sektorida risklarni boshqarishni takomillashtirish.* Ilmiy maqola. "Tadqiqotlar.uz" jurnali, **2024-yil chop etilgan nashr**, bank risklarni boshqarish tizimini tahlil qilib, ularni minimallashtirish usullarini ko'rsatgan. [Tadqiqotlar](#)
4. **Ziyodilla Yaxyayev.** *Valyuta risklarini boshqarishda metching siyosatining ahamiyati.* Ilmiy maqola. "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali, **2025-yil chop etilgan nashr**, valyuta kursi risklarini boshqarish usullari va ularni amaliyotda qo'llash bo'yicha nazariy va amaliy tahlil beradi. [Yashil Iqtisodiyot Taraqqiyot](#)
5. **Ilxom Tursunov.** *Tijorat banklarida risklarni boshqarishning ustuvor yo'nalishlari.* Ilmiy maqola. "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali, **2025-yil chop etilgan nashr**, bank risklarini aniqlash turlari, strukturalari va ularni boshqarish mexanizmlari haqida amaliy fikrlarni bayon etadi. [Yashil Iqtisodiyot Taraqqiyot](#)